

FRANCISZEK TOMCZAK
Szkoła Główna Planowania i Statystyki
W a r s z a w a

PRZEDMIOT I SYSTEMATYKA EKONOMIKI ROLNICTWA

Od pewnego czasu w literaturze ekonomiczno-rolniczej spotykamy próby określenia przedmiotu, zakresu i zadań dyscyplin naukowych ekonomiczno-rolniczych. Jak się wydaje wiąże się to z obecnym stanem rozwoju i autonomizacji tych dyscyplin. Celem niniejszego opracowania jest próba określenia przedmiotu, zakresu i istoty ekonomiki rolnictwa oraz jej miejsca w systemie nauk ekonomicznych. Szczególnie warto kontynuować zapoczątkowane przez W. Nowickiego¹ próby systematyzacji dyscyplin ekonomiczno-rolniczych na tle ich rozwoju w naszym kraju. Odgrywa to także ważną rolę z tego względu, że nie zawsze w pełni uświadamiamy sobie ekonomiczny charakter omawianych dyscyplin i związane z tym konsekwencje w zakresie metod badawczych, wniosków praktycznych itp.

Przedmiot i klasyfikacja ekonomiki rolnictwa

Ekonomikę rolnictwa rozumiemy dziś jako dyscyplinę należącą do szerszej grupy ekonomik szczegółowych, tzn. nauk zajmujących się badaniem stanu i rozwoju poszczególnych ważniejszych działów gospodarki narodowej. Każda z nich pozostaje w ścisłym związku z ekonomią polityczną, zajmującą się badaniem najogólniejszych praw rozwoju produkcji społecznej, powstających w jej toku stosunków między ludźmi i ich wpływu na samą produkcję. W odróżnieniu od ekonomii politycznej, ekonomiki szczegółowe (branżowe) zajmują się szczególnymi i specyficznymi prawidłowościami rozwoju produkcji w najważniejszych dziedzinach gospodarki, prawidłowościami związanymi z niepowtarzalnym i odrębnym charakterem tych dziedzin, prawidłowościami, które w tej formie nie wchodzą w sferę zainteresowań ekonomii politycznej. Naukę zajmującą się badaniem tych zagadnień w zakresie rolnictwa nazywamy ekonomiką rolnictwa. Najogólniej przedmiot ekonomiki rolnictwa określić można za pomocą definicji i systematyki ekonomii politycznej. Z tego punktu widzenia ekonomika

¹ W. Nowicki: Ocena osiągnięć nauk ekonomiczno-rolniczych. Zeszyty Problematyczne Postępów Nauk Rolniczych. PWRiL, Warszawa 1961; oraz: Elementy prakseologiczne w naukach ekonomiczno-rolniczych. Roczniki Nauk Rolniczych, t. 70, seria G, z. 4.

rolnictwa (a szerzej ekonomia rolnicza)¹ jest badaniem ekonomicznych prawidłowości, które zachodzą w rolnictwie. Ekonomia rolnictwa odkrywa także własne prawidłowości, które nie wchodzą do ekonomii politycznej. Podstawowa aparatura badawcza i system myślenia jest ekonomiczny.

Ekonomiczna strona produkcji rolnej ma szereg cech specyficznych i nie spotykanych w innych dziedzinach gospodarki narodowej. Z gospodarką rolniczą wiążą się tendencje i zjawiska, których rejestracji, systematyzacji, badania i uogólnienia nie mogą podjąć ani interesujące się techniczną stroną produkcji nauki agrotechniczne i zootechniczne, ani zajmująca się prawami ogólnospołecznymi ekonomia polityczna. Łącznikiem pomiędzy ekonomią polityczną a naukami techniczno-rolniczymi są nauki ekonomiczno-rolnicze, których najogólniejszą dyscypliną jest ekonomika rolnictwa.

Rolnictwo występuje jako przedmiot badań w wielu dyscyplinach naukowych. Skomplikowany charakter przedmiotu — jak to się dzieje z większością zjawisk rzeczywistości — zmusza do ciągłego poszerzania zasięgu dyscyplin zajmujących się ich poznaniem i zmusza do ich ciągłej specjalizacji. W miarę postępów wiedzy coraz więcej problemów związanych z produkcją rolniczą staje się samodzielnym przedmiotem zainteresowań i daje początek nowym dyscyplinom naukowym. Niezależnie od tego dane zjawisko może być przedmiotem zainteresowania kilku dyscyplin.

Z uwagi na przedmiot i kierunek swych zainteresowań ekonomika rolnictwa pozostaje zawsze w dość ścisłym związku zarówno z naukami rolniczymi, jak i naukami ekonomicznymi. W stosunku do nauk techniczno-rolniczych, oznacza to konkretne powiązanie badań ekonomiki rolnictwa z procesami produkcji rolniczej. Zbliżenie do procesów produkcyjnych, ich analiza, jest jedną ze specyficznych cech ekonomiki rolnictwa odróżniającą ją od ogólnej ekonomii. Jest to specyficzna cecha wszystkich ekonomik branżowych. Ekonomia rolnictwa różni się bowiem od ekonomii politycznej stopniem detalizacji. Podczas gdy ekonomia polityczna zajmuje się podstawowymi kategoriami ekonomicznymi całej gospodarki narodowej, ekonomika rolnictwa bada i analizuje szczegółowe, konkretne zjawiska i procesy gospodarcze w dziedzinie rolnictwa.

Mimo charakterystycznego zbliżenia do techniki, ekonomika rolnictwa nie przestaje być nauką ekonomiczną. Ośrodkiem jej zainteresowań pozostaje ekonomiczna analiza przyczyn i skutków zjawisk zachodzących w rolnictwie. Zachowanie ekonomicznego charakteru i ekonomicznej metody analizy świadczy o tym, że ekonomika nie jest czymś pośrednim pomiędzy nauką ekonomiczną i techniczno-rolniczą. Jej zbliżenie do techniki wynika z jej konkretności. Ekonomię polityczną interesują nie tylko stosunki między ludźmi, ale i stosunki ludzi do rzeczy. W większości przypadków treścią badań jest zagadnienie efektywności wykorzystania środków posiadanych w ograniczonej ilości.

Cały odcinek pomiędzy ogólnymi zagadnieniami ekonomii politycznej a techniką, szczególnie podstawowy problem efektywnego wykorzystania i użytkowania środków produkcji i innych możliwości, jest sferą zainte-

¹ Pojęcie „ekonomia rolnicza” jest wspólną nazwą dla wszystkich dyscyplin ekonomiczno-rolniczych. Bliższe wyjaśnienie i uzasadnienie kategorii ekonomii rolniczej przedstawiono niżej.

resowań ekonomik szczegółowych (branżowych), a w rolnictwie — ekonomiki rolnictwa. Do pewników należy stwierdzenie, że oderwanie ekonomii rolniczej od zagadnień technologii produkcji i jej organizacji nie dałoby się pogodzić z istnieniem tej problematyki jako samodzielnej dyscypliny nauczania i badania¹.

Ekonomika powinna w skali ogólnej, przy istnieniu szeregu alternatyw ekonomicznych, wskazać jedno lub kilka rozwiązań będących w danych warunkach rozwiązaniami najstuszniejszymi, tzn. przynoszącymi przy równych lub niższych nakładach najwyższe efekty. Przedmiotem zainteresowania ekonomiki rolnictwa są tendencje, procesy i warunki rozwoju produkcji rolniczej nie tylko w skali ogólnej, lecz także w konkretnych warunkach miejsca i czasu, przebieg zmian, ich przyczyny i skutki. „Ekonomika rolnictwa jest (a ściśle mówiąc — powinna stać się), — pisze A. Brzoza — nauką teoretyczną, nauką o społecznym sposobie produkcji i podziału w rolnictwie”².

Zjawiska ekonomiczne zachodzące w rolnictwie mogą być badane i przedstawiane w kilku różnych przekrojach. Współcześnie pod tym względem wyodrębnić można trzy odgałęzienia ekonomiki rolnictwa:

a) Badanie zjawisk ekonomicznych zachodzących w poszczególnych gospodarstwach rolnych, czyli ekonomika gospodarstw rolniczych (mikroekonomika).

b) Badanie zjawisk ekonomicznych zachodzących w większych zbiorowościach gospodarstw rolnych, grupowanych na podstawie jakiejś wspólnej cechy np. obszar, rejon, charakter społeczny, czyli ogólna ekonomika rolnictwa (makroekonomika).

c) Badanie zjawisk ekonomicznych zachodzących w poszczególnych działach i gałęziach produkcji rolniczej, np. zboża, ziemniaki, rośliny przemysłowe, czyli ekonomika działów i gałęzi produkcji rolniczej³.

Ekonomika poza niektórymi ogólnymi jej częściami, jest w dużym stopniu nauką zajmującą się problematyką poszczególnych krajów i poszczególnych okresów⁴.

Ogólnie powiedzieć możemy, że przedmiotem ekonomiki rolnictwa powinno być poszukiwanie tych prawidłowości, które wyodrębniają rolnictwo jako dziedzinę produkcji spośród innych dziedzin gospodarowania, badanych i formułowanych przez ekonomię polityczną. Podkreślić przy

¹ Wydaje się również, że nie można dziś jak to czynił S. Moszczeński uważać ekonomiki rolniczej za uzupełnienie agronomii. „Ekonomia rolnicza jest koniecznym dopełnieniem agronomii rolniczej, bo dopiero wtedy, gdy gorliwej i umiejętnej pracy na roli towarzyszy dobry zarząd we własnym gospodarstwie i rozumne zachowanie się ogółu gospodarzy we wszelkiej sprawie, która ich się dotyczy, można rachować, że dobry byt całych pokoleń drobnych rolników jest ugruntowany”. S. Moszczeński: *Myśl polska o nauce zarządzania warsztatami rolnymi*. „Przegląd Organizacji”, r. 1938, nr 11—12, s. 3.

² A. Brzoza: *Przesłanki rozwoju nauk ekonomiczno-rolniczych*. Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych. PWRiL, Warszawa 1961.

³ Z. Tomaszewski: *Ekonomika rolnictwa*. Skrypt wykładów. SGGW, Warszawa 1957 r.

⁴ „Zjawiska społeczno-gospodarcze są tylko do pewnego stopnia wytworem przyrody i gospodarujących ludzi, głównie jednak pochodzą ze strony władzy publicznej, a więc władzy państwowej, samorządowej i pozostającej w związku z nią działalnościami organizacji społecznej. Toteż społeczna ekonomia rolnictwa jest do pewnego stopnia nauką państwową rozwijającą się odrębnie w każdym organizmie państwowym”. M. Sowiński: *Zakres i zadania nauki ekonomii rolniczej*. Wilno 1934 r.

tym należy, iż dla wyodrębnienia danej dyscypliny ekonomicznej nie jest konieczne, by tworzyła ona lub posiadała specjalne dla jej zakresu prawa ekonomiczne. Obecnie występuje bowiem nieprawidłowe używanie pojęć praw ekonomicznych i prawidłowości ekonomicznych. Poszczególne dyscypliny branżowe formułują własne prawa nazywając je ekonomicznymi i uważają, że podnosi to autorytet dyscypliny. Tymczasem, jak wiadomo, prawa ekonomiczne są nieliczne i formułują obiektywne konieczności przejawiające się w każdej gałęzi gospodarki narodowej. Natomiast prawidłowości są najrozmaitsze, różne w różnych gałęziach gospodarki narodowej i badanie ich jest m. in. przedmiotem różnych ekonomik szczegółowych.

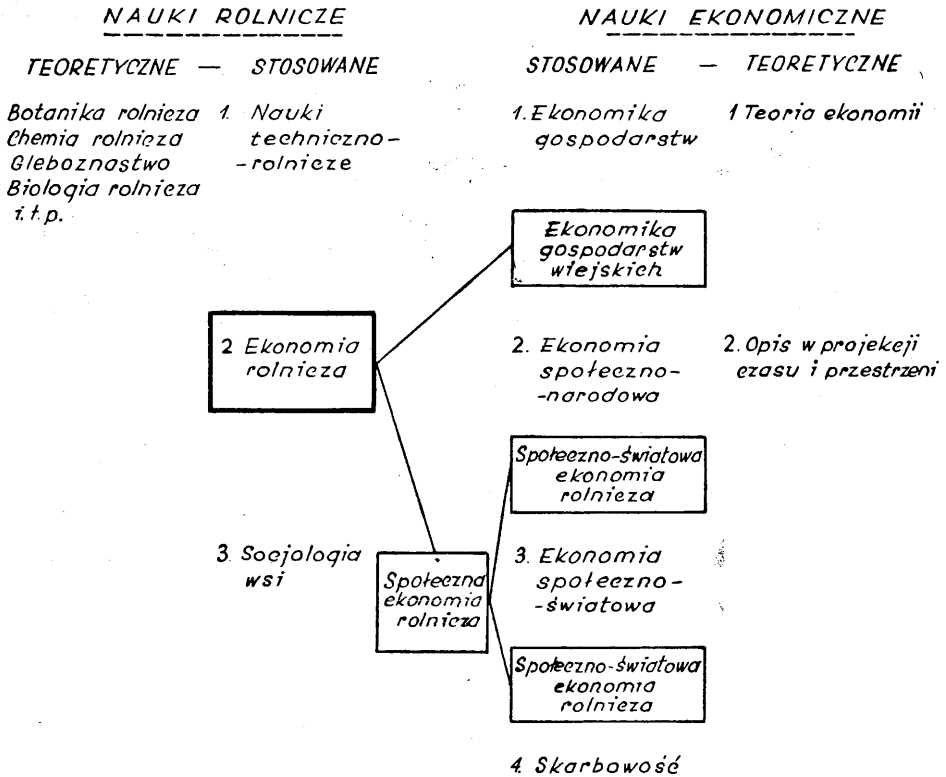
Wydaje się, że powszechnie stosowane pojęcie „*Ekonomika rolnictwa*” najwierniej i najdokładniej oddaje treść i istotę, charakteryzującą ją jako gałąź nauki. Terminu „*ekonomika*” używa się w innych działach gospodarki narodowej dla analogicznej treści badań. Uważam zatem, że treść, którą w okresie międzywojennym zawierała społeczna ekonomia rolnicza lub nauka o społecznym gospodarstwie agrarnym obejmuje obecnie ekonomika rolnictwa. Przedmiot zaś, który w okresie międzywojennym nazywany był ekonomią gospodarstw wiejskich, obecnie wykładany jest jako ekonomika i organizacja gospodarstw rolnych (z odpowiednią zmianą treści).

W związku z tym niezbędne jest podjęcie próby systematyki dyscyplin ekonomiczno-rolniczych. Rozgraniczenie dyscyplin może być tylko względne, warunkowe, a linia podziału może ulegać przesunięciom odpowiednio do zmian organizmu gospodarczego, ekspansywności poszczególnych dyscyplin lub rozwoju badań problematyki granicznej. Każda nauka jest uogólnieniem doświadczeń i praktyki, a zadaniem nauki jest służyć bezpośrednio lub pośrednio praktyce. To samo zadanie musi przyświecać i naukom ekonomicznym, najsilniej przecież związanym z realną rzeczywistością dnia codziennego.

W okresie międzywojennym najpełniejszą systematykę dyscyplin ekonomiczno-rolniczych przedstawił M. Sowiński¹ (rys. 1).

Punktem wyjścia krystalizującej się wówczas systematyki nauk ekonomiczno-rolniczych jest uznanie faktu istnienia ekonomii rolniczej, składającej się z dwu głównych części: ekonomii gospodarstw wiejskich i społecznej ekonomii rolniczej. Istota tego podziału polega na tym, że dyscyplinę pierwszą interesowały wszelkie zjawiska wewnątrz poszczególnych gospodarstw wiejskich, druga zaś zajmowała się zjawiskami obejmującymi całą zbiorowość gospodarstw, zjawiskami będącymi wynikiem działania tej zbiorowości i wynikiem oddziaływania różnorodnych czynników na tę zbiorowość. Jak wynika z rozważań M. Sowińskiego, przez ekonomię rolniczą rozumiał on łączne traktowanie całości problematyki ekonomicznej związanej z rolnictwem. W ten sposób, za uczonymi niemieckimi i aktualnym stanem rzeczy w Polsce, dzielił on ekonomię rolniczą na ekonomię gospodarstw wiejskich i społeczną ekonomię rolniczą. Termin „*Ekonomika gospodarstw wiejskich*” lub stosowany również „*prywatna ekonomika rolnicza*” oznaczał naukę o zjawiskach życia wewnętrznego poszczególnych gospodarstw, naukę o gospodarstwach rolnych w najszerszym znaczeniu tego pojęcia.

¹ M. Sowiński; *Zakres i zadania nauki ekonomii rolniczej*. Wilno 1934 r.

Rys. 1. Schemat miejsca ekonomii rolniczej w systemie nauk rolniczych i ekonomicznych wg M. Sowińskiego

M. Sowiński zalicza do tej nauki — za prof. Surzyckim — następujące dziedziny badań:

1. Organizację gospodarstw — badanie różnorodnych form gospodarstw wiejskich i organizacji działów produkcyjnych.

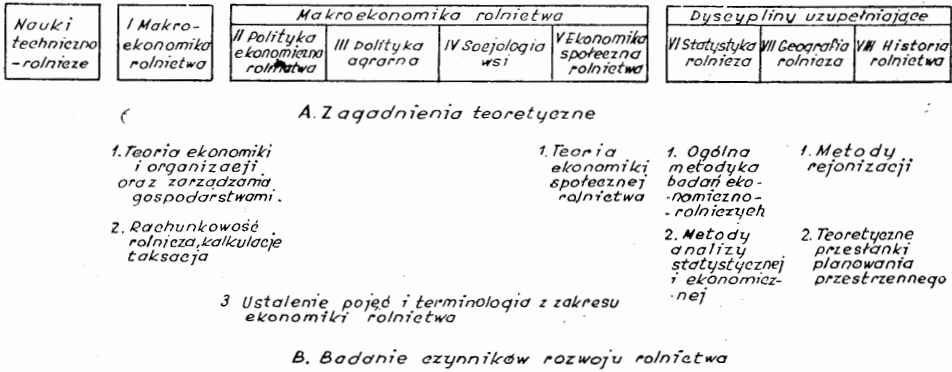
2. Taksację — zasady wyceniania gospodarstw wiejskich i ich części składowych.

3. Naukę o zarządzaniu — zasady zarządzania i prowadzenia gospodarstw. W okresie międzywojennym W. Grabski w celu określenia treści ujmowanej dotąd w ramach społecznej ekonomii rolniczej wprowadził i upowszechnił termin — „nauka o społecznym gospodarstwie agrarnym”¹.

W ostatnich latach w sprawie klasyfikacji dwukrotnie wypowiedział się W. Nowicki, który wyodrębnia mikroekonomikę rolnictwa, makroekonomikę (polityka ekonomiczna rolnictwa, socjologia wsi, ekonomika społecz-

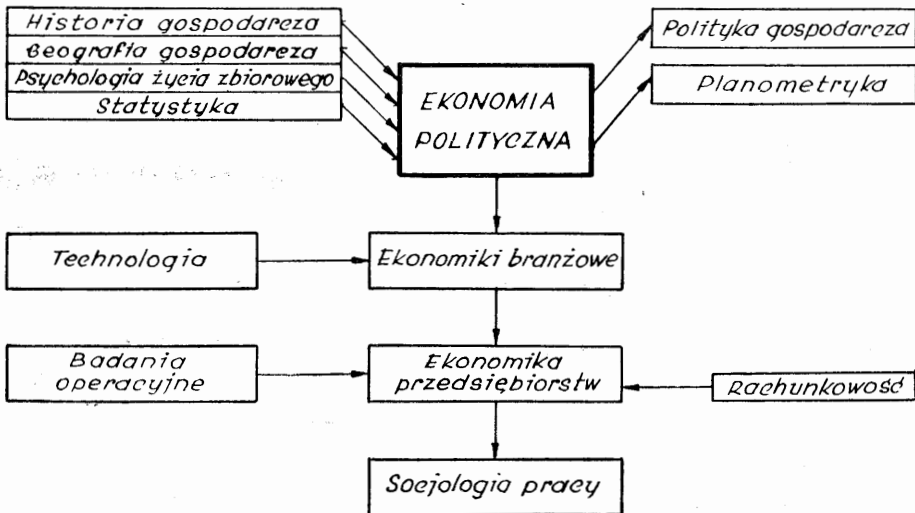
¹ „Nauka społecznego gospodarstwa agrarnego ma za przedmiot badanie tych stosunków rolniczych, które stanowią właściwość ustroju społecznego, wiejskiego, tendencji i prądów rozwojowych w łonie tych stosunków, ruchów agrarnych i reform ustrojowych, prawodawstwa regulującego stosunki oraz polityki rządowej i społecznej oddziaływującej na nie”. W. Grabski: Społeczne gospodarstwo agrarne w Polsce. Warszawa 1923 r., s. 7.

na rolnictwa) i dyscypliny uzupełniające (statystyka rolnicza, geografia rolnicza, historia rolnictwa).

Rys. 2. Schemat dyscyplin ekonomiczno-rolniczych (podział umowny wg W. Nowickiego, skrót)

S. Żurawicki¹ uważa, że całokształt wiedzy o gospodarstwie stanowi historia gospodarcza plus ekonomia polityczna, plus ekonomiki branżowe, a dla formacji socjalistycznej plus planometryka i szereg innych pokrewnych dyscyplin (rys. 3).

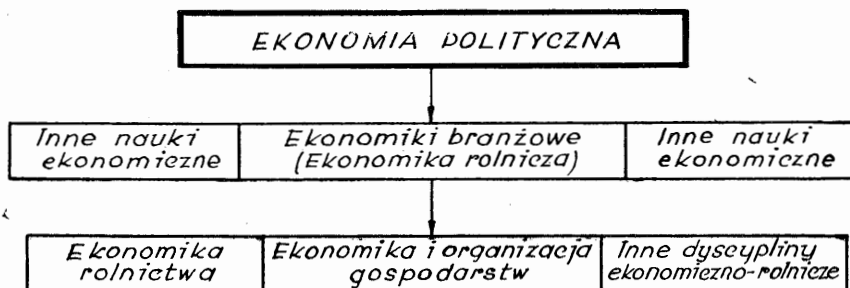

Rys. 3. Schemat układu dyscyplin ekonomicznych wg S. Żurawickiego

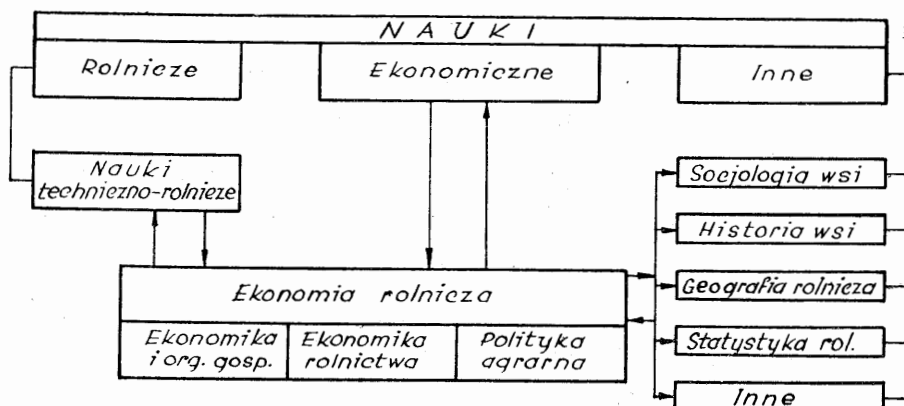
Ze swej strony, w nawiązaniu do tego co powiedziano wyżej, podejmujemy próbę opracowania schematu klasyfikacji dyscyplin ekonomiczno-rolniczych. Ekonomię rolniczą jako dyscyplinę ekonomiczną umieszczamy po pierwsze w systemie ekonomii politycznej (rys. 4).

¹ S. Żurawicki: Historia gospodarcza a ekonomia polityczna. „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny”, r. 1962, nr III.

Ponieważ jednak w przypadku ekonomii rolniczej mamy do czynienia ze związkami i zależnościami różnych nauk i dyscyplin, schemat powyższy ulega modyfikacji:

Rys. 4. Schemat miejsca ekonomii rolnictwa w systemie ekonomii politycznej

Rys. 5. Proponowany schemat miejsca ekonomii rolniczej w systemie nauk

Główne walory ostatniego schematu sprowadzają się do ujęcia różnorodnych współzależności pomiędzy naukami i dyscyplinami oraz ustalenia miejsca dla sumy nauk ekonomiczno-rolniczych ujętych w kategorii „ekonomia rolnicza”.

Według powyższego schematu ekonomia rolnicza składa się z trzech podstawowych dyscyplin — ekonomiki rolnictwa, ekonomiki i organizacji gospodarstw rolnych oraz polityki agrarnej. Możemy także przeprowadzić inny podział ogólnego zakresu ekonomii rolniczej, wydzielając cztery działy:

- a) ogólna ekonomia rolnicza, czyli ekonomika rolnictwa;
- b) ekonomika gospodarstw rolnych (specyfika stanu i ilości czynników produkcji i ich związek ze zjawiskami ekonomicznymi i technicznymi), ekonomika gałęzi rolnictwa itp.;
- c) organizacja rolnictwa i przedsiębiorstw rolnych — teoria i praktyka zasad kierowania gospodarstwem i całym rolnictwem, kierowanie procesem produkcyjnym, planowanie itp.;
- d) polityka agrarna (polityka ekonomiczna w rolnictwie).

Ekonomika rolnictwa nie jest jedyną dyscypliną ekonomiczno-rolniczą wykładaną w naszych wyższych uczelniach. W ramach tego, co nazywamy ekonomiczną stroną produkcji rolniczej, wyodrębniło się szereg dyscyplin samodzielnych, spełniających różnorodne funkcje w poznaniu ekonomiczno-organizacyjnego funkcjonowania produkcji rolnej. Odrębną dyscyplinę ekonomiczno-rolniczą stanowią ekonomika i organizacja gospodarstw rolnych, planowanie produkcji rolnej i polityka gospodarcza. W ramach ekonomicznych dyscyplin o charakterze ogólnym wyklada się lub wyodrębnia w samodzielny przedmiot problematykę związaną z rolnictwem. Do grupy tej należą: rachunkowość rolnicza, finansowanie rolnictwa, geografia rolnicza, towaroznawstwo rolnicze, planowanie produkcji rolniczej itd.

Porównanie obecnej i przedwojennej systematyki dyscyplin ekonomiczno-rolniczych wskazuje na zasadniczy brak obecnie terminu, który obejmowałby całość zagadnień ekonomiczno-rolniczych. W okresie międzywojennym terminem tym była „Ekonomia rolnicza”. Wydaje się, że obecnie powinniśmy wrócić do tego terminu. Jest on zresztą już często stosowany, z różnym jednak rozumieniem. W naszym przekonaniu termin „ekonomia rolnicza” powinien obejmować łącznie ekonomikę rolnictwa oraz ekonomikę i organizację gospodarstw (przedsiębiorstw) ¹.

Ekonomika rolnictwa a ekonomia polityczna

Przedmiotem wielu dyskusji są próby określenia wzajemnego stosunku pomiędzy ekonomią polityczną a ekonomikami branżowymi, w tym również pomiędzy ekonomią polityczną a ekonomiką rolnictwa. Ekonomika nie ogranicza się i nie może ograniczać się tylko do przejścia od ekonomii ogólnych sformułowań i pojęć. Ekonomiki prowadzą przeciw samodzielne badania poszczególnych gałęzi gospodarki narodowej, uogólniają wnioski i wyniki badań. Te zaś wnioski i uogólnienia, które dotyczą wszystkich dziedzin gospodarki narodowej, wchodzą w zakres ekonomii.

Badania i odkrycia ekonomik są czynnikiem wzbogacającym i rozwijającym ekonomię. Oznacza to, że nie można nie doceniać wpływu ekonomik branżowych na ekonomię. Wpływ ten jest szczególnie ważny w chwili obecnej. W okresie zdogmatyzowania poszczególnych twierdzeń ekonomii nie doceniano rozwoju ekonomik szczegółowych, ograniczając je często tylko do interpretacji ekonomii politycznej i polityki gospodarczej państwa. Taki układ stosunków niewątpliwie hamował rozwój zarówno ekonomii politycznej, jak i ekonomik branżowych. Ekonomia polityczna pozabawiona została nowych twórczych sformułowań, ekonomiki zaś nie miały warunków, aby zdobyć się na takie sformułowania (nienaruszalność sformułowań ogólnoeconomicznych i politycznych, odcięcie od materiałów, literatury itp.).

Jak już wskazaliśmy, mimo swego ekonomicznego charakteru i łączności z ekonomią, ekonomika rolnictwa genetycznie i historycznie powstaje i rozwija się pod mniejszym wpływem nauk ekonomicznych niż nauki i praktyki rolniczej. Obecnie jednak, z czego zdawali sobie sprawę ekono-

¹ Konsekwencją takiego stanowiska jest postulat jednolitego nazewnictwa Katedr Ekonomiki Rolnictwa i Katedr Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw Rolniczych jako Katedry Ekonomii Rolniczej z odpowiednimi zakładami. W ten sposób obejmowałyby one całokształt dyscyplin ekonomiczno-rolniczych.

mięsi rolnictwa już przed wojną, ekonomikę rolnictwa uważać możemy za pewne odrębne odgałęzienie ekonomii ogólnej, zajmującą się odcinkiem rolniczym. Odrębność ekonomiki rolnictwa wynika tu z odrębnej sytuacji rolnictwa w gospodarce narodowej oraz z odrębnych tendencji i odrębnych cech organizacyjnych tej gałęzi, zasadniczo różniących rolnictwo od innych gałęzi gospodarstwa społecznego. Nauk ekonomicznych nie można już dziś traktować jako filozofii nauk rolniczych w ogóle, dających należne tło zagadnieniom przyrodniczo-rolniczym i postulować rozwój wiedzy ekonomicznej jako nadbudowy wykształcenia przyrodniczo-rolniczego, jak to swego czasu czynił W. Schramm¹.

Oskar Lange w następujący sposób charakteryzuje miejsce i zadania ekonomiki szczegółowej: „Ekonomia polityczna traktuje proces gospodarczy jako całość, której elementy są ze sobą powiązane prawami ekonomicznymi. Ze względów praktycznych istnieje jednak także potrzeba wyodrębnionego rozpatrywania poszczególnych dziedzin lub aspektów procesu gospodarczego, rozpatrywania zarówno teoretycznego (tj. z punktu widzenia praw ekonomicznych), jak też opisowego (tj. z punktu widzenia konkretnego przebiegu). Zajmują się tym poszczególne działy ekonomii szczegółowej (zwanej także ekonomią stosowaną). Działy te często, choć nie zawsze, określa się mianem ekonomik. ... Ekonomia szczegółowa stanowi więc, dokonane według poszczególnych działów lub aspektów procesu gospodarczego, połączenie pewnych działów ekonomii politycznej i ekonomii opisowej. Uzasadnienie takiego połączenia wynika z praktycznych potrzeb nauczania, organizacji instytutów badawczych, a zwłaszcza kształcenia kadr fachowców wyspecjalizowanych w poszczególnych działach lub aspektach procesu gospodarczego”².

Wydaje się jednak, że uzasadnienie połączenia ekonomii politycznej i ekonomii opisowej w postaci ekonomii szczegółowej (ekonomiki) względami praktycznymi (potrzeby nauczania i organizacji instytutów) jest niewystarczające. Jak słusznie podkreśla A. Brzoza³ ekonomika rolnictwa stanowi nie tylko proste połączenie niektórych działów ekonomii politycznej i ekonomii opisowej, ale zarazem samodzielne przetworzenie i wzbogacenie zarówno elementów teorii ekonomii politycznej, jak i elementów opisu. Ekonomika rolnictwa nie jest nauką eklektyczną. Przetworzenie teorii zaczerpniętej z ekonomii politycznej polega nie tylko na prostej konkretyzacji jej ogólnych praw przez dodanie bardziej szczegółowych elementów. Szereg tych dodatkowych elementów stanowi zarazem zespół bardziej szczegółowych zasad i prawidłowości (praw). Tego rodzaju prawidłowości A. Brzoza określa jako prawa powierzchniowe. Prawa te same w sobie nie mogą stanowić podstawy do uogólnień ekonomii politycznej. Nie oznacza to jednak, że nie mają one istotnego znaczenia dla przebiegu procesu gospodarczego. Takie np. prawidłowości jak zjawiska elastyczności cenowej i dochodowej popytu, prawo Engla, zjawiska cykliczności koniunkturalnej w produkcji rolniczej itp. są przedmiotem zainteresowań ekonomiki rolnictwa.

Ekonomia rolnicza, podobnie jak każda inna ekonomika szczegółowa, ma poza swą właściwą problematyką, również i problematykę graniczącą

¹ W. Schramm: O kształceniu rolników w naukach ekonomicznych. „Gazeta Rolnicza”, r. 1923, nr 50.

² O. Lange: Ekonomia polityczna. Tom I, PWN, Warszawa 1953.

³ A. Brzoza, tamże.

z innymi pokrewnymi dyscyplinami zarówno ekonomicznymi, jak i rolniczymi (system finansowy rolnictwa, planowanie rolnictwa, organizacja pracy i procesów produkcyjnych itp.)

W ekonomice rolnictwa występują następujące zasadnicze grupy zjawisk i procesów: a) stosunek ludzi do sił przyrody wykorzystywanych w rolnictwie (ziemia, woda, klimat, urządzenia energetyczne itp.); b) formy i metody oddziaływania człowieka na siły przyrody; c) stosunki między ludźmi w procesie produkcji. Z uwagi na wzajemną współzależność bazy i nadbudowy socjalistyczna ekonomika rolnictwa winna nie tylko klasyfikować i uogólniać fakty i doświadczenia jednostek produkcyjnych, ale także opracowywać i przekazywać praktyce konkretne rozwiązania nurtujące ją problemów.

Z przedstawionej klasyfikacji zjawisk i problemów występujących w ekonomice rolnictwa wynika, że ekonomika bada formy i metody wykorzystania przez człowieka sił przyrody, z punktu widzenia ich zasobów oraz ich ekonomicznej efektywności w konkretnych warunkach społeczno-ekonomicznych. Należy tu także badanie komplementarności sił przyrody, badanie potencjału produkcyjnego w rolnictwie, rezerw itp. Do drugiej grupy badanych procesów należą formy i metody oddziaływania człowieka na siły przyrody. Ten zakres badań w swej istocie należy do nauk agrotechnicznych i zootechnicznych — ekonomia rolnicza wykorzystuje jednakże aktualne osiągnięcia tych nauk w swym własnym programie badawczym. Do trzeciej grupy należy najobszerniejszy zestaw zagadnień ekonomicznych związanych z charakterem gospodarki rolnej (organizacja i planowanie produkcji, nakłady i koszty, efektywność gospodarowania, wydajność pracy, bodźce ekonomiczne, system świadczeń itp.). Zarówno więc zakres badanych zjawisk i procesów, jak i metody jakimi się posługuje ekonomika rolnictwa decydują, że jest ona jedynie działem ekonomii politycznej zajmującym się rolnictwem jako gałęzią gospodarki narodowej.

Zadania ekonomiki rolnictwa

Nawiązując do powyższych uwag możemy określić główne zadania, jakie ma ona do spełnienia. Zadania te mają na celu:

1. Przedstawienie obrazu gospodarki rolniczej, podstawowych procesów zachodzących w rolnictwie, podstawowych bilansów produkcji rolniczej, jej struktury i dynamiki.

2. Analizę przyczyn kształtujących dany poziom rolnictwa na podstawie: a) analizy warunków przyrodniczych i regionalnych; b) historii rozwoju rolnictwa i jego sił wytwórczych; c) stosunków produkcji panujących w rolnictwie; d) polityki ekonomicznej państwa.

3. Wyjaśnienie prawidłowości wewnętrznych powiązań różnych stron działalności gospodarczej w rolnictwie.

4. Ukazanie kierunków rozwoju rolnictwa i roli poszczególnych czynników w tym rozwoju.

Ekonomika rolnictwa spełnia szczególnie poważną rolę w państwie socjalistycznym. Obecny poziom rozwoju gospodarki światowej sprawia, że czynione są próby oddziaływania państwa na kierunki i stan poszczególnych gałęzi gospodarki. W kapitalizmie zasięg oddziaływania i wachlarz środków do tego celu służących jest ograniczony. Jednakże mimo ograni-

czenia środków, wiele państw, posługując się głównie systemem cen i finansów, czyni z powodzeniem próby pewnego kierowania gospodarką rolą.

Bezsporny jest fakt, że nasz system gospodarki bardziej sprzyja centralnemu kierowaniu i ułatwia je. Zresztą nie tylko sprzyja i ułatwia, ale czyni kierowanie i oddziaływanie takie wręcz koniecznym. W naszej gospodarce szczególna rola ekonomik, a przede wszystkim ekonomiki rolnictwa, polega na tym, że stwarzają one teoretyczne podstawy kierownictwa rolnictwa i trudną do przebudowy częścią gospodarki narodowej. Podstawa kierownictwa naszą gospodarką, a mianowicie planowanie — jeśli ma dać pełne wykorzystanie możliwości tej gospodarki — musi opierać się na poznaniu procesów i zjawisk, którymi zajmuje się ekonomika.

ФРАНЦИШЕК ТОМЧАК
Центральная академия
планирования и статистики
В а р ш а в а

ПРЕДМЕТ И СИСТЕМАТИКА ЭКОНОМИКИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

С о д е р ж а н и е

Предметом рассуждений являются три группы вопросов: а) развитие в общих чертах, предмета и классификации экономики сельского хозяйства; б) отношение экономики сельского хозяйства к политической экономии; в) задачи экономики сельского хозяйства.

Автор рассматривает, вкратце, историческое развитие экономики сельского хозяйства, демонстрирует несколько схем классификации сельскохозяйственно-экономических наук.

Автор предлагает принять и распространить общий термин „сельскохозяйственная экономия”.

FRANCISZEK TOMCZAK
Main College for Planning and Statistics
W a r s a w

SUBJECT AND SYSTEMATICS OF AGRICULTURAL ECONOMICS

S u m m a r y

Three groups of problems are subjected to considerations viz. a) the outlines of development, subject, and classification of agricultural economics; b) the relation between agricultural economics and political economy; c) the purposes of agricultural economics. The author is characterising in brief the historical development of agricultural economics, presenting several schemes of classification of economic-agricultural disciplines. The author postulates the acceptance and popularization of the general term — „agricultural economy”.

